

Nermin ABADAN-UNAT*

“TÜRKİYE’DE POLİTİK İKLİM, SİYASET BİLİMİ ALANINDA ANGAJE OLMAYAN ÇALIŞMALARI NEREDEYSE İMKÂNSIZ KILIYOR”**

“Mücadelem çetin koşullar altında geçti, fakat buna değdi, seçtiğim ülke bana insan olmanın olanaklarını sundu.” Bu satırlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na mensup bir soy kentli Barones Elfiede Karwinsky ve Saraybosna göçmeni bir aileden gelen İzmir’de yaşayan kuru üzüm, incir, fındık ihraç eden girişimci Mustafa Süleymanoviç’in kızı olarak 18 Eylül 1921’de Viyana’da doğan, on dört yaşında “dilini bilmediği anayurduna” tek başına dönüş kararını veren Nermin Abadan-Unat’a ait. İzmir Kız Lisesi’ni 1940 yılında, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni ise 1944 yılında bitirdi. Ardından 6 yıl Ulus Gazetesi’nde çalıştı. Erkeklerin tekelinde bulunan Mekteb-i Mülkiye’ye 1953 yılında asistan olarak girdi. Profesörlük yıllarında Siyasal Davranış Kürsüsünü kurdu. Daha sonra kuruluş hazırlıklarına katıldığı SBF’ye bağlı Basın Yayın Yüksek Okulu’nun iki kez müdürlüğünü yaptı. Uluslar arası Siyasi İlimler Derneği’nin (IPSA) başkan yardımcılığını (1967-70) ve Türk Sosyal Bilimler Derneği’nin başkanlığını (1977-84) yaptı. 1978’den bu yana Avrupa Konseyi’nin kadın/ erkek eşitlik komisyonunda başkan yardımcılığı dahil çeşitli görevler üstlendi. 1978-80 yılları arasında kontenjan senatörlüğü yaptı. 1989 yılında SBF’den yaş haddinden emekli oldu. Bu arada ABD ve Avrupa’nın çeşitli üniversitelerinde konuk profesör oldu. Oğlu Mustafa Kemal 9 yaşındayken eşi Prof. Dr. Yavuz Abadan’ı kaybetti. Halen ikinci eşi Prof. Dr. İlhan Unat ile İstanbul’da yaşamakta, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde ders vermeye devam etmektedir. Çok sayıda, çeşitli dillerde yazdığı makale ve kitaplarına *Halk Efkârı ve Etki Alanı* (1955), *Batı Almanya’da Göçmen İşçilerin Sorunları* (1964), *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimi Açısından 1965 Seçimleri Tarihi* (1966), *Göç ve Gelişme*, -Ruşen Keleş’le birlikte- (1976), *Türk Toplumunda Kadın* (1979) *Social Change and Turkish Women, in Women in Turkish Society* (1981), *Kum Saatini İzlerken* (1996), *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (2002) adlı

* Prof. Dr

** Söyleşiyi gerçekleştirenler:

Doç.Dr. Serpil Çakır, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Arş. Gör. M. İnanç Özekmekçi, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

kitapları örnek verilebilir. Nermin hocayla görüşmemizi Etiler'deki evinde 21 Temmuz, 5 Ağustos, 1 Eylül 2008 tarihlerinde gerçekleştirdik.

Sizi siyaset bilimiyle ilgilenmeye iten unsurlardan başlayalım önce. Siyaset bilimci olma serüveniniz nasıl başladı?

Siyaset bilimiyle olan ilgim okul yıllarımda, politikaya karşı duyduğum ilgi ile başlıyor. Daha lisans öğrenimimi tamamlamadan önce İstanbul'da çıkan günlük bir gazetede çeviri ve makalelerim yayınlanmıştı. İlk makalemim konusu "Amerika Birleşik Devletleri İnflasyon Sürdürecektir midir?" sorusuna yanıt arıyordu. 1944 Haziran'ında İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdim. Aynı yılın sonbaharında Ankara'da Falih Rıfkı Atay'ın başyazarlık yaptığı ve C.H.P'nin yayın organı olan *Ulus Gazetesi*'nde çalışmaya başladım. 1947-50 yılları arasında bir süre gazetecilik yaptıktan sonra Ankara Hukuk Fakültesi'nde doktora çalışmalarına başladım. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen heyecanlı aylarda olup biten siyasi olaylar benim için her zaman en önemli konular olmuştur. Doktora çalışmalarım çerçevesinde Türkiye'de bilgi açıklığımı gideremeyeceğimi anlayınca ve aile bütçemiz de benim tek başıma yurt dışında öğrenim yapmama elverişli olmayınca, rahmetli eşim Prof. Dr. Yavuz Abadan'ın teşvikiyle, Amerikan hükümetinin sunduğu Fullbright bursuna talip oldum. Fullbright'a ilk başvurumda evli olmayanlar seçilmişti. Bunların hemen hiç biri Türkiye'ye geri dönmeyince, bu kez burs imkânı evli olanlara da açıldı. Böylece 1952-53 ders yılını Amerika'da geçirmek üzere, çok bağlı olduğum ve o sırada Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi dekanlığına seçilen eşimden geçici olarak ayrılmayı göze alıp yola çıktım. Niyetim "*kamuoyu*" kavramı üzerinde çalışmaktı.

Bursu kazandıktan sonra, bana çalışmak istediğim üniversiteler soruldu. Ben New York'taki Columbia Üniversite'sini yazmıştım. Fakat bana bu fırsat tanınmadı, İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı kürsüsünde çalışan bir asistan hanım tercih edildi. Kaldı ki zaten Lazarsfeld'in merkezi Columbia Üniversitesinde öğretim yapılmıyor sadece ampirik araştırma yapılıyordu. Sonuçta beni bir başka yere, ABD de tanınmış bir kurum olan Minnesota Eyalet Üniversitesi'ne gönderdiler. Halen Ann Arbour'daki Michigan Üniversitesi, yirmi yıldır süregelen küresel bir araştırmanın çok önemli verilerini barındırmaktadır. Prof.Dr.A.Inglehardt'ın dünya ölçeğinde saptamaya çalıştığı "İnsan Değerleri" projesi yirmi ülkede, yıllık araştırmalar yolu ile zaman içindeki değişiklikleri saptamaktadır. Türkiye'de bu uzun soluklu çalışmayı temsil eden bilim insanımız Bahçeşehir Üniversitesi'nden Prof. Dr. Yılmaz Esmer'dir.

Ann Arbour'dan sonra, Minnesota Üniversitesi'nin bulunduğu Minneapolis kentine gittim. Orada *kamuoyuna* karşı olan merakım dolayısıyla bana danışman olarak verilen kişi, birçok başka hocalarla birlikte, iki önemli kişinin derslerini bana önerdi: biri Arnold Rose isminde bir öğretim üyesiydi. Kendisi özellikle ırkçılık, ayrımcılık ve toplumsal baskı dersleri veriyordu. Diğeri ise, Herbert Mc Clovsky idi. Kendisi "siyasal davranış" dersini veriyor, bu kapsamda seçmen davranışı, oy vermede rol oynayan etkenler vs. gibi konulara değiniyordu. Dersin başlangıcında ön hazırlık olarak uzun uzadıya Max Weber'i, Weber'in siyasi partiler tarifini tartıştık. Daha

sonra ‘‘Siyaset Teorisi’’ ve Türkiye’de o zamana kadar adı duyulmamış ‘‘Kamu Yönetimi’’ derslerini aldım. Bu dersler bana ‘‘Siyaset Bilimi’’nin çok boyutlu, iktidar odaklı ve toplumsal değerlerin biçimlendirdiği çok zengin bir disiplin olduğu konusundaki kanaatimi güçlendirdi. Sene sonuna kadar dersleri takip ettim, imtihanlarına girdim ve 1953’n yaz sonu ülkeme döndüm.

Türkiye’ye döndükten sonra doktora programımı bitirmeye çalıştım. ABD’den farklı olarak Türkiye’de doktora dersleri ğretim üyesinin zevki, eğilimine göre değişiyordu. Kesin bir formata sahip değildi. Esasen çok az ğrenci vardı. Prof. Dr. Nihat Erim’in verdiği dersi sadece ben ve Bülent Daver izliyorduk. Bu derste daha çok, okunan kitaplardan fiş çıkartma ğtleniyor, hocamızın uluslararası temas ve tecrübelerini dinliyorduk. Ders aldığım bir diğer hoca olan Prof. Dr. Mesut Zeki Alkan’in dersinde ise, ders yapmadık. Benden sadece yazılı bir dev istenmişti. Bu amaçla, ikinci dünya savaşını sona erdiren ‘‘Kayıtsız şartsız Teslim’’ kavramının Devletler Hukuku açısından olan anlamına ilişkin uzunca bir dev hazırlamıştım.

Kamuoyu, Kamu Yönetimi gibi konuların Türkiye’ye gelişi nasıl oldu?

O sırada Amerikalılar AID-Amerikan Gelişme Yardımı rgt- yolu ile Türkiye’ye değişik projeler sunmaya başladılar. AID rgt bir yandan, Karayolları Teşkilatı’nın kurulması için finansmanda bulundu. Diğer yandan ise, kamu yönetimin işleyişi ve kamu yönetimiyle ilgili konuların öğretilmesi konusunda bir proje önerisinde bulundu. Bu önerinin nedeni, Amerikalıların yaptıkları n araştırmada bugünkü anlamda ‘‘Kamu yönetimi’’ olarak tanımlanan konunun hiç bir şekilde öğretilmediği sonucuna varmalarıydı. Hukuk çerçevesinde; idare hukuku, gereken kanunlar, yönetmelikler ve idari yargı meselesi ele alınıyordu fakat onun ötesinde, personel idaresi nedir, kamu yönetiminin işleyişi ne şekildedir, bu hiç ğretilmiyordu. Amerikalılara göre daha çok Fordu bir yaklaşımla; randımanlı çalışan bir fabrika nasılsa devletin ya da kamu alanındaki sektörlerin de böyle çalışması lazımdı. Bunun öğretilmesi için bir teklifte bulundular. Ama bu teklifi yalnız başına yapmadılar. BM ile birlikte yani BM’nin ilgisini çekerek Ankara’da Türkiye ve Ortadoğu Amme Enstitüsü’nün kurulmasını önerdiler. Bugün Ankara’da, kamu personelini eğiten **TODAİE** adlı kurum işte böyle doğdu.

Doktora Programları Nasıldı?

O yıllarda doktora yaparken SBF’de ya da hukuk fakültelerinde siyaset bilimi dersleri farklı kaygılarla veriliyordu. Ben doktoramı Ankara Hukuk Fakültesi’nde yrtyordum. Yönetmelik gereği verilmesi gereken dersler – yukarda belirttiğim üzere daha çok yazılı dev şeklinde yapılıyordu. Başka bir deyimle, doktora ğrencisi belli alanlara doğru yönlendirilmediği gibi belli konularda tartışmalar da yapılıyordu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde rahmetli Bahri Savcı ve İstanbul niversitesi’nde ise rahmetli Tarık Zafer Tunaya, bu programlara kendi disiplin alanlarının gözlüğü ile yaklaşmışlardı. Dolayısıyla Ankara’da Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları, İstanbul’da ise Türk siyasi tarihi ve Türkiye’de siyasal partiler gibi konular öncelikle ders olarak sunulmuştur.

Ancak bu isimlerin hepsi hukukçuydu. Hukuk biliminden geliyorlardı. Örneğin rahmetli Seha Meray, uluslararası hukuk dalında çalışmakla beraber, Türkiye’de efkârı umumiye yani bugünkü adı ile “Kamuoyu“ üzerine ilk makalelerden birini yayınlamıştır. Hukuk fakültelerinde öğretilen hukuk felsefesi ve amme hukuku disiplinleri bir takım hukuk mezunlarını, bu disiplinlerin açmış oldukları pencereleri daha fazla genişletmeye sevk etmiştir.

A.Ü.SBF’nin siyaset biliminin gelişmesindeki rolüne değinebilir misiniz?

Ankara Üniversitesi’ne bağlı Siyasal Bilgiler Fakültesi yani eski Mülkiye, farklı bir kurumdu. Öncelikli olarak yetenekli kamu personeli yetiştirmek üzere kurulmuş olan bu müessesede, 1940–1950 yıllarında, maliye ve ekonomi, işletme, idare ile diploması olmak üzere dört şube çerçevesinde öğretim yapılıyordu. En itibar gören maliye ve ekonomi şubesiydi. Oradan mezun olanlar kolaylıkla maliye müfettişi gibi çok önemsenen mevkilere geçebiliyordu. Hariciye olarak nitelendirilen diploması şubesi de çok önemseniyordu. Diploması şubesinin var olması eski büyükelçiler, emekli üst düzey kamu görevliler gibi, kariyerdan gelmeyenlerin hocalık yapmasına da yol açıyordu. Dolayısıyla SBF’nin ders programının dar hukuk kalıpları içinde incelenemeyeceği ortadadır. Başından itibaren fakültede disiplinlerarası bir hava vardı. Nitekim ben 1953’de döndüm Türkiye’ye. O sırada SBF, on asistan için imtihan açtı. Bu on kişi arasında Mümtaz Soysal, Şeref Gözübüyük, Metin Kıratlı, Feyyaz Gölcüklü gibi arkadaşlar fakülteye katıldılar. Ben de bu sınavla SBF’ye giren ilk kadın asistan oldum. Mülkiye kızların pek girmediği, yarının kaymakam, vali ve büyükelçilerinin yetiştirildiği erkek egemen bir kurumdu. O sırada SBF’nin bünyesinde faaliyet gösteren Amme İdaresi Enstitüsü de genç elemanlar aldı. Ben geldikten hemen sonra SBF’nin ders programında değişiklik yapıldı. Enstitü açıldıktan iki sene sonra, fazla beklemeksizin kamu yönetimi dersi fakülte programına da eklendi. Böylece bu değişik disiplinler SBF’ye epey önceden girdi. İkinci bir adım olarak kamuoyu dersine de yer verildi, böylece 1955’ten itibaren bu dersi İdarî ve Diploması şubesine verme fırsatım doğdu. O yıllarda interaktif bir yöntemle verdiğim bu derste, kendini gösteren öğrencilerim arasında Zafer Toprak, Şahin Alpay, İlber Ortaylı, Filiz Dinçmen, İnal Batu gibi isimleri sayabilirim. Bu ders seçimlik değildi. İdare şube ve diploması şubesi için zorunluydu.

Doktora ve doçentlik yıllarınızdan bahsedebilir misiniz?

Bu arada ben 1955 yılının Kasım ayında Ankara Hukuk Fakültesi’nde sürdürdüğüm doktora tezimi tamamlayıp sınavımı pekiyi derece ile verdim. Jürimde Tahsin Bekir Balta, Bülent Nuri Esen, Muvaffak Akbay, Süheyl Derbil yer almıştı. Doktoramın konusu “*Halk efkârı- Mefhumu ve Tesir Sahaları*“ idi. Bugünkü terimleriyle “*Kamuoyu: Kavram ve Etki alanı*“

Tezimde o zamana kadar Türkçe sosyal bilim literatüründe geçmemiş kavramlara da yer verdim. Örneğin “Lobbying“. Bu deyimde rahmetli Bahri Savcı, “Kanun simsarlığı“ karşılığını önerdi, ben de onu benimsedim. Tezimde Menderes zamanında kira rejimini ilgilendiren bir kanun teklifine, kiracılar cemiyetinin verdiği tepkileri örnekledim.

Doktora tezimi 1955'te teslim ettim, 1956'da SBF yayınları arasında basıldı. O zamanlar iki sene sonra doçentlik sınavına girilebiliyordu. Doktoradan üç yıl sonra doçentlik unvanına kavuştum. Doktoramı takiben fazla vakit geçirmeden, "Bürokrasi" konulu doçentlik tezimi yazdım. Kamu yönetimine de ilgili duyduğum için, bu kavramı seçtim. Bu çerçevede, devlet bürokrasisi ve yasama süreci, devlet bürokrasisi ve kamu personeli, devlet bürokrasisinin kontrolü gibi konuları inceledim. Bürokrasi tezimi 1958 yılının sonunda teslim ettim, sınavımı başarı ile verdim ve doçent oldum. Doçentlik tezimde anayasa hukukunun klasik üç erkinin – yürütme, yasama ve yargı– çoğunlukla devlet bürokrasisi, siyasi partiler ve kamuoyu tarafından belirlendiğini ileri sürmüştüm. Bu fikirler özellikle jüri üyesi Ali Fuat Başgil tarafından şiddetle eleştirildiyse de Hüseyin Nail Kubalı ve Tarık Zafer Tunaya'nın desteği ile kabul edildi.

Türkiye'deki lisans sonrası eğitimle, Amerikan Sistemi ve Kara Avrupa Sistemi arasında fark var mıydı?

Benim dönemimde hiç bir hoca Kara Avrupası dışında doktora çalışması yapmamıştı. Avrupa'da ise lisansüstü öğrenim ancak son zamanlarda belli ölçüde kurumlaşmıştır. Oysa İngiltere ve Amerika'da lisansüstü öğrenim hemen hemen bir yüzyıldır düzenli bir şekilde örgütlenmiş bulunmaktadır.

Amerika'daki sistem ne kadar düzenli ve keskin hatlarla çizilmişse Türkiye'deki sistem o nispette dağınıktı ve o nispetle önemsenmiyordu. ABD'ye gelir gelmez öğrencinin danışmanı var, hangi derslerin alınıp alınmayacağı, hangi derslerle hangi derslerin uyuşacağı hep izleniyor. Sürekli de sınav yapılıyordu. Ben sene sonuna kadar bilmem kaç tane sınav verdim. Buna mukabil Ankara'da benden sadece yazılı bir ödev vermem istendi. O sırada daha çok o dönem Fransa'sında çok okunan Duguit ve Duverger gibi kamu hukukçuları üzerinde duruluyordu. Ankara'da hocaların doktora öğrencisine sundukları bir şey yoktu. Doktora öğrencileri de kendi meraklarını hocalarına beğendirmeye çalışıyorlardı. Buna karşın doktora sınavı ciddi bir sınavdı. Beş kişilik bir jüri vardı, sınav çok uzun sürerdi, herkes ayrı ayrı soru sorardı. Örneğin ben anayasa hukuku, amme hukuku, devletlerarası hukuk, ceza hukuku dallarından imtihan oldum, doktora payesine kavuştum.

Amerika'da bulunduğunuz yıllarda siyaset biliminin durumu nasıldı?

Benim ABD de bulunduğum zaman –1952/53 ve sonraki yıllarda- Eisenstadt, Janowitz Lipset, Rokkan, Lerner, Almond'un çalışmaları önemli etkiler yapıyordu. Bir de Avrupa'dan gelenler vardı, Lazarsfeld mesela New York'ta Columbia Üniversitesi'nde araştırmalar yapıyor ama Viyana'dan gelmişti. Adorno, Speyer, Görtz, Bendix, Deutsch bunlar da hep Avrupa'dan gelmiş bilim adamları idi. Çoğu Yahudi kökenli olup Nazi zulmünden kaçıp Amerika'da çalışma fırsatını bulmuş kimselerdi.

Amerikan siyaset biliminin yaklaşımı, teori yerine alan araştırması, analitik derinlemesine görüşmeler, istatistikî yöntemlerle kamuoyu yoklamaları yapma ve bu

yolla iktidar yapısı ile ona karşı duran akımları, seçmen siyasal davranışlarını saptamaktır. Bütün bu şeyler gene Avrupa'dan ilham alarak gelip Amerika'da etkili oldu. Çünkü Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce daha çok anayasa sorunları üzerinde odaklanmış olan siyaset bilimi, İkinci Dünya Savaşı sırasında etkili propaganda yaratma amacı ile yeni kavramlar ve usullere ihtiyaç duymaya başladı.

Mesela o meşhur 5 N 1 K –neden, niçin, nerede, nasıl, ne – formülü ile İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Amerikan propaganda mekanizmasının daha bilimsel olarak yürütülmesini sağlamıştır. Siyaset bilimi ABD'de İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde iki kaynaktan yararlanıyordu. Bir tanesi, Amerika'daki anayasa düzeni. Bu düzen Anglosakson hukuk anlayışına göre ancak yargı yolu ile değişebiliyor. Bir alt mahkeme üst mahkemeye başvurmamakça tartışmalı bir mesele ele alınamıyor. Örneğin anayasa yolu ile kabul edilen içki yasağını ele alalım. Siyaset bilimciler bu yasama hamlesini anlayabilmek için; önce hangi baskı gruplarının etkisiyle içki yasağı kanunun geçirildiğini araştırdılar, daha sonra ise içki yasağı kanunun nasıl olup da kongre tarafından kaldırıldığını araştırdılar. Bu arada içki yasağının etkisiyle içki mafyasının güçlendiğini, kuru ve yaş (kuru= içki yasağı olan; yaş = içki yasağı olmayan) eyaletlerde iktidar yapısının nasıl değiştiğini ortaya koymaya çalıştılar. Bu araştırmalar sırasında siyaset bilimciler gerek yasak taraftarları gerekse yasak aleyhtarlarını oluşturan gücün “Kamuoyu“ olduğunu saptamış oldular. Böylece “Kamuoyu“ kavramı siyaset biliminde özellikle medya ve iletişim alanında en önemli etken haline getirildi. Siyaset bilimi bu gelişmelerin ardından savaş sırasında propagandayı biçimlendirme konuları ile savaştan sonra ise siyasi partiler ve baskı gruplarının dinamiğini ele almak ihtiyacını duydu.

Çağdaş siyaset bilimi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Çağdaş siyaset bilimi Avrupa aşısı ile Amerikan laboratuvarlarında olgunlaştı, bütün gidiler yine Avrupa'dan geldi. Teorik tartışmalar Avrupa'da yapıldı fakat Avrupa'nın akademik iklimi bu yeni denemelere el vermiyordu. Son derece baskıcı skolastik ortaçağdan kalan bir çok şeyler hala egemen. Mesela şimdi Boğaziçi'ne genç bir meslektaş geldi. Avusturya'da Viyana'da siyaset bilimi bölümünde çalışıyordu, fakat mesleki açıdan herhangi bir ilerleme imkânı olmadığı için o işi bırakıp Türkiye'ye geldi. Avusturya Üniversiteleri siyaset bilimine gereken önemi tanımaya pek taraftar değil galiba.

Bu konuda Almanya biraz değişti ama o değişiklik de bana göre yeterli değil. Önemli gelişmeler, akademik tartışmalar yine Anglo-Saxon dünyasında ve İngiltere olmaktadır. Çünkü İngiltere eski emperyal güç olarak işlediği günahlara da emperyalizmi eleştiren gözlüğüyle bakıyor, önemli eserler çıkarıyor. Öbür taraftan yine emperyalizme devam ediyor ama Anglosakson dünyası, taze fikirleri üretebilecek bir üniversite ortamına sahip. Belki çok garip görünecek ama Türkiye'de o yıllarda öyle bir ortam SBF'de vardı. O kurumda belli bir takım şahısların üzerinde durdukları konular bu açılımları yaptı.

SBF'nin siyasete ve siyaset bilimine önemli katkılar yaptığı saptamasına katılırmısınız?

27 Mayıs hareketinde SBF çok önemli bir rol oynadı. 25 Ekim- 24 Aralık 1960 tarihleri arasında SBF İdari Bilimler Enstitüsü on dört oturumluk Anayasa semineri düzenledi. Bu konuda benim, SBF Dergisi'nde 1961 yılında, anayasa tartışmalarını özetleyen bir makalem yayınlandı. Bu yazı, toplantı SBF Profesörler Kurulunda yapıldığı ve basın mensupları bulunmadığı için seminer hakkında bilgi veren eldeki tek kaynaktır.

Her defasında 250-300 kişinin katıldığı o tartışmalarda bir taraftan Turan Güneş, Turhan Feyzioğlu, Halk Partisi'nin bir çeşit sözcülüğünü, öte taraftan Tahsin Bekir Balta, Yavuz Abadan gibi bilim adamları öncelik kazanması gereken temel ilkeleri dile getirmişlerdi. Berlin'de hukuk tahsilini tamamlamış olan Tahsin Bekir Balta için hukuk devletini kökleştirmek bir numaralı öncelikti. Yavuz Abadan için siyaset teorisine dayanan ve modern çağa uygun demokratik sistem ön planda geliyordu. Bahri Savcı için insan haklarının anayasada yer alması ve korunması, Seha L. Meray için de uluslararası hukukta denge ve mütekabiliyetin sağlanması çok önemli idi. Kurucu Meclis seçilmeden önce fikirlerin kristalleştiği bu seminerler büyük bir önem taşımaktadır. O tarihe kadar üniversitenin özerkliği sayesinde resen hareket edebilen İdari İlimler Enstitüsü'nün başkanı olan Tahsin Bekir Balta, girişimciliği ele almak suretiyle o dönemde üniversite mensuplarının Türkiye'nin fikir hayatına damgalarını vurmalarına imkân sağladı. Bilindiği üzere, 27 Mayıs'ta yapılan askerî müdahaleyi takiben bütün siyasi partiler kapatıldı, dolayısıyla SBF'de yapılan bu anayasa seminerleri bir anlamda o sıra kapalı olan parlamentonun yerini aldı. Milli Birlikçilerden Ahmet Yıldız, Osman Köksal, Suphi Karaman, Sami Küçük tartışmalara sıkça katılmışlardır. En hararetli tartışmalar temel haklar konusunda yapıldı. Sonuçta darbeci askerlerin oluşturdukları Milli Birlik Komitesi'ne, bir tür seçimle gerçekleştirilen Kurucu Meclis fikri benimsetildi. Kurucu Meclis'in nasıl oluşacağı, hangi sektörlerden temsilciler seçileceği, örneğin basından, üniversiteden temsilci alınması fikri, orada doğdu. Sonuçta basından temsilci, olarak Altan Öymen, üniversiteden ise Bahri Savcı, Kurucu Meclis'e seçildi. Tabii bu arada kapatılmış olan siyasi partilerden de temsilciler seçildi. Yine anayasa taslağının referanduma sunulması, parlamentonun iki meclisten oluşması gibi prensipler o seminerde ortaya atıldı. Milli Birlik Komitesi, iktidarı yeni kurulan siyasi partilerle Halk Partisi'ne devrettikten sonra, genel ortama göreli bir serbesti geldi ve o serbesti içinde SBF'ye yeni dersler kondu. Bu yeni derslerden biri siyasal partiler, diğeri siyasal davranış, üçüncüsü ise Türkiye'nin siyasal hayatı olarak belirlendi.

SBF'de Siyasal Davranış Kürsüsünü siz kurdunuz değil mi?

Evet. Ancak Siyasal Davranış Kürsüsünü kurarken çeşitli zorluklarla karşılaştım. Çağdaş siyaset biliminin en göze çarpan hususlarından biri, alanların çok ayrılmış olması, fakat bu değişik alanların disiplinlerarası bir yaklaşım içinde yine de siyaset biliminin çatısı altında yerini bulmalarıdır. Başka bir deyimle, bir taraftan, alanlar birbirinden ayrılıyor, örneğin seçmen davranışı, seçmen ve medya, seçim sistemleri, sosyal psikoloji, iletişim kuramları ve hukuk sistemleri bu açılardan ele alınabilir.

Ancak sonuçta bir seçimin sonucunu yorumlayabilmek için bu üç alanda yapılan araştırmalara yer vermek gerekiyor. Nitekim iki sene önce Japonya'da Fukuoka'da toplanan IPSA (Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği'nin) dünya kongresinde zannederseniz 21 bağımsız alanda çalışma grupları vardı. Örneğin sadece iletişim ve siyaset çalışma grubu yok, o alanda klasik iletişim araçları yani radyo tv ve siyaset bir bölümü; internet, you tube ise bir başka bölümü oluşturmaktadır. Buna birde yazılı iletişim araçlarının bütün türlerini, basını, broşürleri vs. eklemek gerek. Göze çarpan husus disiplinlerarası ortak çalışmaların çok artmış olmasıdır. Benim karşılaştığım güçlük bu disiplinlerarası çalışma tarzının Türkiye'de kabul görmemiş olmasıdır.

Kürsünün kuruluşu şöyle gerçekleşti. Siyasi partiler dersini Arif Payaslıoğlu okuttu önce. Daha sonra siyaset sosyolojisinin bir parçası sayılan siyasal davranış bağımsız bir ders olarak kabul edildi. Çünkü o zaman SBF'de sosyoloji kürsüsünün başkanı İbrahim Yasa genel sosyoloji dersi dışında onun alt dalı sayılabilen başka bir sosyoloji dersinin olamayacağı tezini ısrarla savunuyordu.. Akademik çevrelerde tıpkı diğer çevrelerde olduğu gibi küçük ayak oyunları oynanır. Profesörler kurulu siyaset sosyolojisi terimini kabul etmedi, ancak siyasal davranış benimsedi. Böylece ben siyasal davranış adı altında bir kürsü kurdum, o kürsüye bağlı olarak siyasal partiler, seçim sistemi, iktidarın dinamiği ile ilgili bütün o dersleri bu kürsüye bağladım. 1965'ten itibaren emekli oluncaya kadar SBF'de siyaset biliminin yeni gelişmelerini böyle götürdüm.

Genellikle Türkiye'de ilk konuları bulup öncü çalışmalar yaptınız. Dış Göç konusu da ilk sizinle ortaya çıktı değil mi?

Evet. Dış göç konusuna değinmem şöyle gerçekleşti. 1960 devriminden sonra başbakanlığa bağlı DPT, dış göçün başladığı sırada bu konuda bir araştırma yapma ihtiyacını duyuyordu. İşçilerimizin büyük çoğunluğu Almanya'ya gitmiş olduğu için benim de ana dilim Almanca olduğu için bana başvurular. Ben de 1963'te, Almanya'nın birçok kentinde, beş hafta süreyle büyük bir araştırma yaptım, beş asistanla gittim. 494 işçi üzerinde kapsamlı bir anket uygulattım. Bu alan araştırması hem giden işçilerin ekonomik, sosyal ve siyasi görüşlerini, hem de batılı bir ülkenin endüstri yaşamına Türklerin bakışını yansıtmıştı. Bu araştırma ***Batı Avrupa'daki Türk İşçilerinin Sorunları*** adı ile 1964'te Başbakanlık tarafından kitap olarak yayınlandı.

O sırada henüz Kamu Yönetimi kürsüsüne bağlı idim. Araştırmamı profesörlük tezi olarak sundum. Konuyu bir kamu yönetimi meselesi olarak değerlendirdim. Zira, aşağı yukarı 1 milyona yakın işçi devlet eliyle gönderilmiş, yurt dışında iş yerlerine yerleştirilmiş, bunların sağlık sigortaları, tasarruflarının yurda transfer edilmesi vs. sorunlarının tümü, ilgili devlet daireleri tarafından çözüme kavuşturulmuştu. Dış göç meselesinde ilk defa iki devlet sorunu karşı karşıya müzakere etmiş, yani Alman Devleti ve Türk devleti; daha sonra aynı müzakereler Avusturya, Belçika, Fransa, Hollanda vs. ile gerçekleştirilmişti. Fakat jüri benim bu çalışmamın kamu yönetimiyle ilgili olmadığına karar verdi ve reddetti.

Jüride, Cahit Talas, Cemal Mıhçıoğlu, İbrahim Yasa vardı. Tahmin edersiniz, bu karar beni olağanüstü üzdü. O sırada ben henüz kamu yönetimi kürsüsünde doçenttim. İleri sürülen gerekçe konunun Kamu yönetimi ile ilgili olmaması idi. Oysa bilateral anlaşmalarla iki devlet –Federal Almanya ile Türkiye Cumhuriyeti – karşılıklı temas yoluyla bir milyonu aşkın insanı dışarı yolladı ve yerleştirdi: Bütün işlemler iki ülkenin kamu bürokrasisi tarafından gerçekleştirildi. Sorunun çetrefilli gelişimini anlayabilmek için siyaset bilimi ile kamu hukuku arasındaki ilişkiye bakmamız gerekiyor. SBF'ye ilk kadın asistan olarak girdiğim zaman İdari İlimler Enstitüsü müdürü, idare hukuku kürsüsü başkanı Tahsin Bekir Balta beni kendi kürsüsüne asistanı olarak aldı. Ben doçent olduktan sonra kamu yönetimi kürsüsü kuruldu, ben de oraya geçtim: Ancak bu kürsünün yönetimi daha kıdemli olduğu için benden yaşça daha genç olan Cemal Mıhçıoğlu'na verildi. Kendisi benim profesör olmamı istemedi, bir sürü bahane buldu, tez konusunun kamu yönetimi ile ilgili olmadığını ileri sürdü. Aslında bir kadının kürsü başkanı olmasına tahammül edemedi. Tabii bu gerekçe feministlere göre toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa ait en açık bir örnek olay sayılabilir. Ben red kararına fevkalade üzüldüm ve ondan sonra kürsü değiştirdim. Kamu yönetimi kürsüsünden ayrılp bu defa Prof. Bahri Savcı'nın kürsü başkanı olduğu Anayasa Hukuku Kürsüsüne geçtim. Tabii kürsü değişikliği yeni bir tez gerektirdi. Bu kez anayasa hukuku açısında seçimlerin tahlilini yaptım. *Anayasa Hukuku ve Siyaset Bilimi Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili* adlı 408 sayfalık bir kitap yazdım. Bu kitabım Tarhan Erdem'e göre bugüne kadar yapılan en ayrıntılı seçim tahlilidir. Kitabımda seçimin anayasal temelini mukayeseli hukuk açısından inceledikten sonra Türkiye'de 1965 seçimlerinin verilerini, kanaat önderleri üzerinde yapılan amprik bir araştırma ile birlikte değerlendirdim. Bir sene sonra çıkarttım bu kitabı ve profesörlük için tekrar müracaat ettim. 1966'da profesör oldum. Ondan sonra yukarıda ayrıntısını anlattığım siyasal davranış kürsüsünü kurdum. Aslında adı siyaset sosyolojisi olması lazımdı. Ama koyamadık bu adı. Burada seçmen davranışını inceledik. Sonra 12 Eylül geldi tüm kürsüler lağvoldu.

Tekrar siyaset bilimi konusuna dönerek şu soruyu soralım: Türkiye'de siyaset bilimci olmanın iktidarı etkileme potansiyeli var mıdır?

Tabii, siyaset bilimcinin kafasında etkilemekten çok yeni gelişmeleri takip etmek var. Bu politikacı için zaman darlığından dolayı mümkün olmadığı için siyaset bilimci yeni bir pencere açabilir. Ama genelde, özellikle erkeklerde şu görülmüştür ki siyaset bilimci olan, şu veya bu şekilde bir siyasi partiye yamanıyor. Buna teşebbüs etmeyi ben pek görmedim. Sırayla geçelim benim kürsümden başlayalım: Benim İstanbul Hukuk Fakültesi'nden sınıf arkadaşım Turhan Feyzioğlu, bir alt sınıftan Turan Güneş bunların her ikisi siyasi partilerle çok erkenden ilgilendiler, meclise girdiler. Ahmet Taner Kışlalı da Fransa'dan döndükten kısa bir süre sonra henüz doçent olarak yeni yerine oturmuşken meclise girdi. Kültür Bakanı oldu. Sonra yine benim kürsümde olup da meclise girmeyen ama kendini yine bir siyasi güç merkezi ile ilişkilendiren Doğu Ergil var. Ticaret Odaları Birliği için Kürt araştırması yaptı şimdi bir vakıfla çalışıyormuş, belki 15 senedir görmüyorum onu. Doktora öğrencilerimden halen Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Profesörlerinden Levent Köker, Özbudun'un çalışmalarına katıldı.

Özbudun'un kendisi de Bülent Nuri Bey'in asistanıydı Ankara Hukuk Fakültesi'nde. Harvard Üniversitesi'nde Huntington'la çalışmış onun için siyaset bilimi tarafı daha güçlüdür. Eninde sonunda, angaje değilse bile, bir partinin görüşlerini yansıtan adam oldu.

Ben de bu arada meclise girip çıkmış bir insanım. TBMM de çok mutsuzdum. Kontenjan senatörlüğü benim için fevkalade gereksiz bir atama oldu. 1978-1980 arasında iki senem çok mutsuz bir şekilde geçti. Hiçbir şekilde bir katkıda, hizmette bulunamadım. Oldukça zengin olan TBMM Kütüphanesi'nin düzenlenmesi ile ilgilendim bir süreliğine.

Türkiye'de siyaset bilimi ekolü ya da eğilimi konusunda neler söyleyebilirsiniz?

Türkiye'de siyaset bilimi, tarih disipliniyle birlikte, resmi ideolojinin eleştirilmesi için kullanılıyor. Ancak bu, tek yönlü, esef edilecek veya üzüntü verecek bir biçimde yapılıyor. Bugün insan isterdi ki mesela daha önce Milli Selamet Partisi, Fazilet Partisi, Refah Partisinin tarikatlara dayalı örgüt şemaları çalışılsın. Fulya Atacan yaptı bunu. Çok övgüye değer bir çalışma. Ancak diğer çalışmalar çok sınırlı kalıyor. Siyaset bilimcinin kendi şahsi tercihlerini bir kenara bırakıp objektif olması belki en zor şey. Hatta şu soru sorulabilir? Siyaset bilimi bilim midir? Bilim olması mümkün müdür? Ben o soruyu kendime de soruyorum, ben objektifim demiyorum. O da bir hakır tabii, fakat günümüzde siyaset bilimi, günlük politikada bir yıkıcı satır gibi kullanılıyor. Bu beni çok rahatsız ediyor. Bazı siyaset bilimciler aslında başlangıçta düzgün şeyler yapıyorlar. Doktora tezleri oldukça iyi. Ama şimdi bakıyorsunuz bir siyasal partiye angaje olmuşlar. Yani bunu yaptığı andan itibaren bu çok nazik bir şey. Çünkü bu Amerika'da da yapılıyor. Ama siyaset biliminde bir etik meselesi var. O mesele halledilmedi maalesef. Meğer ki ispat etmek suretiyle hiç kimseyle eklemlenmiyorsunuz, görüşünüzü yazıyorsunuz olabilir. Ama bugün Türkiye'de de korku atmosferi var. Son derece ciddi ve işte bu korku atmosferi yeni de değil. 12 Eylül'den sonra kadın araştırmaları niye ortaya çıktı. Kadın sorunları tartışılırsa akademyada bundan bir sorun çıkmayacak zannedildi. Ben 12 Eylül'den sonra bu konuya sarılmadım. Ta 60'tan itibaren kadın olarak gerek duyduğum için bu konuyla ilgilendim. Bir toplumda toplumu sarsan önemli bir şey gördüğüm zaman o konuya eğilmişimdir. İşte 50'den itibaren gazetecilikten geldiğim için, "kamuoyu amme idaresi" dersi aldığım için ve göç dolayısıyla kamu yönetimi, kadın olduğum için kadın sorunsalı ve şimdi de küreselleşme meselesi var.

Bir anlamda Türkiye'deki politik iklim, siyaset bilimine hakim oluyor diyebilir miyiz?

Siyaset bilimci pek objektif olamıyor. Çünkü daha önce vurguladığım gibi sürekli olarak sorunlarla karşılaşılıyor. 12 Eylül'den sonraki tutuklamalar, kitap yakmalar, hapisanelerdeki işkenceler ve meslektaşlarımızın hapisanede olması nedeniyle ister istemez güncel bir probleme eğiliyorsunuz. Örneğin kadın sorunsalı ortaya çıkıyor. Ondan sonra din ağırlıklı partiler ortaya çıkınca ve güç kazanınca, o zaman kadın meselesi başka bir hüviyet alıyor. Şimdi laiklikle ilgili tartışmalar bir süre yapılamadı. Çünkü o sırada Türk-İslam sentezi var. Bunu yapmaya çalıştığınız

zaman Türk İslam senteziyle üst üste bindirilmiş oluyorsunuz. Yani Türkiye’de politik iklim, siyaset bilimi alanında angaje olmayan çalışmaları hemen hemen imkânsız kılıyor. Bence 50’lerden 70’lere kadar siyaset bilimi daha sağlıklı genişlemeye doğru giden bir yoldayken 80’le beraber farklı bir yönlendirme oluyor. Doğrudan doğruya iktidarla ilgili konular kenara itiliyor kamu yönetimi ve uluslararası ilişkiler daha ön plana geliyor.

Son olarak, yaşam ilkeleriniz ve hayallerinizden söz eder misiniz?

Kum Saatini İzlerken adlı kitabımda da yazdığım gibi, laiklik, evrenselcilik, eşitlik, demokrasi ve barış kayıtsız şartsız inandığım ilkelerin başında geliyor. Çocukluğum ve gençliğimde katlanmak zorunda kaldığım adaletsizlikler ve yoksulluklar nedeniyle, eğitim alanında ihtiyacı olanlara yardımda bulunmayı kutsal bir borç saydım her zaman. Aşk, sevgi, arkadaşlık ve vefa kavramları benim için önceliği tartışılmaz ilkelere. Belleğimizde sayısız çekmeceler barınmaktadır. Büyük acılar, büyük hayal kırıklıkları, büyük sıkıntıları barındıran çekmeceleri açmak istemiyorum. Sadece zaman zaman güzel anıları yansıtan çekmeceleri açıp hayal âlemine dalmak istiyorum. Hayallerimi özgür, demokratik, ümitli bir Türkiye ütopyası ile süslemek istiyorum.